

לאור הגניזה

מאת

י. נ. אפשטיין

א.

רב פירקוי בן באבוי

יעקב מאן. הראשון שפירסם את טיבה של תשובת בן באבוי זו (REJ LXX 173 seq), הוא גם הראשון שקרא לה שם "פרקים", "Chapitres", על שם התחלתה "פירקוי בן באבוי" (לדוד צבי, 262, וג"ש 638). אחריו נמשכתי גם אני (REJ, LXXII, 179), גם ל. גינצבורג (ג"ש 141, 504) וגם לוין (במאמרו שלמעלה). כולנו הבינונו איפוא "פירקוי בן באבוי", כאילו היה כתוב "פירקוי דבן באבוי", "פרקיו של בן באבוי", "פרקיו בן באבוי".

על ידי כך נעשו הדברים הבאים אחר-כך "מוזכיר כבודכם בזכרון טוב", כתלויים באויר, בלי כל קשר וחייבור, וכבר נתקשה בהם גינצבורג (ג"ש 507, ועי' לוין, לעיל עמ' 2). אבל אין הדבר כך: "פירקוי" הוא שם עצם פרטי פירסי Pirak, Pirek (Justi, Namenbuch 252), או Parik, Pirik (שם 243). והסיום "ווי" הוא סיוף-ההקטנה בפרסית, כמו ב"באבוי", מן "באבא". אין כאן איפוא כלל וכלל שם של הספר, אלא שם המחבר, והמתבר מתחיל תשובתו. כדרך הגאונים (סדר רע"ג, וכדומה), בשמו: פלוני בן פלוני.

ו"תשובות" היו שולחים גם "אבות ב"ד" (רב צמח דיינא דבבא עי' מש"כ ב-ציונים", 136) וגם "ראשי כלה" (רב חזקיה בן שמואל ראש סדר נכד פלטי ראש הישיבה", גאוניקא 59).

ומכיון שכך ברור לי, כי "כתבתי", שבפתיחת הספר שו' 4 (כתבתי מזכיר כבודכם וכו'!) — טעות-סופרים ומעתיקים הוא וצ"ל: כח כחי, מליצה ע"פ מליצת "כח-כחו" התלמודי, כלומר שרב יהודאי הנזכר (בשו' 3) הוא כוחו של כוחי, ז"א שרבא הוא "כח-כחו" של רב יהודאי ואני "כח-כחו" של רבא, וא"כ הרי אני בא "מכח" רב יהודאי: הדגשה שהוא מדגיש אותה גם במקום אחר בתשובתו זאת: "וכל הדברים הללו שכתבתי אליכם לא מתלמודי ולא מהכמתי אלא ממה שלמדתי מרבי מתלמוד

ומהלכה למעשה שהיה רבי שמיה ר' אבה זכ' לברכה ולחיי העולם הבא שהיה תלמיד מר רב יהודאי וכו' (ג"ש 175).

בזה נגמר שמו ויחוסו. אח"כ ממשיך רב פירקוי תשובתו בהודעה על ההזכרה לטובה שהוא מזכיר תמיד את שואליו ועל תפלתו עליהם: מזכיר (כלומר: אני פירקוי) כבודכם בזכרון טוב ובעיון תפלות, ממש כמו שהתחיל למשל רב עמרם את סידורו: עמרם בר ששנא וכו' שאו שלום ממני וכו' שתמיד אנו שואלים בשלומכם וזוכרים אתכם בזכרון טוב ומתפללים בעדכם וכו'.

ומכיון ש"פירקוי" הוא שמו של המחבר, והוא שם פרסי, שמות שהיו מצויים באותו זמן רק בבבל – אין איפוא כל ספק שהמחבר בבלי הוא, שם נולד ושם למד, ומבבל כתב את תשובתו זו.

ב.

סוגיא מקוטעת: קולנית – קלקניתא

בקטע מ-מעשים לבני א"י, שפירסם לוין למעלה (עמ' 408), דף א' סע"ב, נמצא סוגיא תלמודית, שחסרה בספרים שלנו. אחרי שהביא ברייתא הדומה במקצת לתוס' ביב פ"ד (בימ פ' ע"א), ממשיך הוא:

ההיא קלקנית דאתאי לקמיה ד[רב] נחמן אמ' ליה ממה נפשך אם מומין שבגלוי הו[א] חזי להו וסבר וקביל עליה ואם מומין שבסתר [אמ'] ליה מאי איכפת לך, ולא אמ' אלא דזבנה למלאכה אבל זבנה לסחורה כל מומין שבסתר חוזרין, ואע"פ דאמור רבנן מאי (ובזה נפסק הדף).

ההלכה ישנה בעיקרה בכתובות נ"ז ב': סימפון בעבדים ליכא דאי דאבראי הא קחזי ליה ואי דגואי למלאכה קא בעי [לה] ושבסתר לא איכפת ליה.

אבל מה טיבו של מום זה, "קלקנית"?

אין ספק כי "קלקנית" בארמית בבליית היא "קולנית" שבמשנה (שם ע"ב א'), "קלקניתא" בסורית ("משמיעה קול" "צעקנית"); בר בהלול 1797: קלקא. איך בר סרושוי ¹ (למור = קלא, "קול").

"קלקניתא" היא איפוא צורה דיאלקטית של "קלניתא", "קולנית"; "קולנין", "קלקנין", במדרשי א"י, למשל ויק"ר פט"ז: אילין צפריא ק(ו) לנין² אמר הקב"ה יבא הקול ויכפר על הקול, פסידר"כ פי' ד': ואח"כ הביא עליהם קולנין כגון הצפרדעים. "קולנית" – "קלקניתא" ("משמיעה קול", "בעלת קול עבה") הוא איפוא לר"ג ולסתם תלמוד זה – מום.

הלכה זו מתאימה לדברי רב חסדא (כתובות ע"ה א'): קול עבה באשה הרי זה מום שנאמר כי קולך ערב (ור"ה פירושא ד"קולנית" קמ"ל).

(1) גם בהשבעות של מונטגומרי ס' 13 נמצא בסוף שו' 8: קלק (כך הוא בטבלא, ולא יותר), 9: קל קלא וכו', ואפשר שצ"ל: קלקא שמעית, ועי' מש"כ במ"ע. LXXIII REJ. 45.
(2) ערוך ע' קל ה': קלנין (בארמית!).

ומהלכה למעשה שהיה רבי שמיה ר' אבה זכ' לברכה ולחיי העולם הבא שהיה תלמיד מר רב יהודאי וכו' (ג"ש 175).

בזה נגמר שמו ויחוסו. אח"כ ממשיך רב פירקוי תשובתו בהודעה על ההזכרה לטובה שהוא מזכיר תמיד את שואליו ועל תפלתו עליהם: מזכיר (כלומר: אני פירקוי) כבודכם בזכרון טוב ובעיון תפלות, ממש כמו שהתחיל למשל רב עמרם את סידורו: עמרם בר ששנא וכו' שאו שלום ממני וכו' שתמיד אנו שואלים בשלומכם וזוכרים אתכם בזכרון טוב ומתפללים בעדכם וכו'.

ומכיון ש"פירקוי" הוא שמו של המחבר, והוא שם פרסי, שמות שהיו מצויים באותו זמן רק בבבל – אין איפוא כל ספק שהמחבר בבלי הוא, שם נולד ושם למד, ומבבל כתב את תשובתו זו.

ב.

סוגיא מקוטעת: קולנית – קלקניתא

בקטע מ-מעשים לבני א"י, שפירסם לוין למעלה (עמ' 408), דף א' סע"ב, נמצא סוגיא תלמודית, שחסרה בספרים שלנו. אחרי שהביא ברייתא הדומה במקצת לתוס' ב"ב פ"ד (בימ פ' ע"א), ממשיך הוא:

ההיא קלקניתא דאתאי לקמיה ד[רב] נחמן אמ' ליה ממה נפשך אם מומין שבגלוי הו[א] חזי להו וסבר וקביל עליה ואם מומין שבסתר [אמ'] ליה מאי איכפת לך, ולא אמ' אלא דזבנה למלאכה[א] אבל זבנה לסחורה כל מומין שבסתר חוזרין, ואע"פ דאמור רבנן מאי (ובזה נפסק הדף).

ההלכה ישנה בעיקרה בכתובות נ"ז ב': סימפון בעבדים ליכא דאי דאבראי הא קחזי ליה ואי דגואי למלאכה קא בעי [לה] ושבסתר לא איכפת ליה.

אבל מה טיבו של מום זה, "קלקנית"?

אין ספק כי "קלקנית" בארמית בבליית היא "קולנית" שבמשנה (שם ע"ב א'), "קלקניתא" בסורית ("משמיעה קול" "צעקנית"); בר בהלול 1797: קלקא. איך בר סרושוי ¹ (למור = קלא, "קול").

"קלקניתא" היא איפוא צורה דיאלקטית של "קלניתא", "קולנית"; "קולנין", "קלקנין", במדרשי א"י, למשל ויק"ר פט"ז: אילין צפריא ק(ו) לנין² אמר הקב"ה יבא הקול ויכפר על הקול, פסידר"כ פי' ד': ואח"כ הביא עליהם קולנין כגון הצפרדעים. "קולנית" – "קלקניתא" ("משמיעה קול", "בעלת קול עבה") הוא איפוא לר"ג ולסתם תלמוד זה – מום.

הלכה זו מתאימה לדברי רב חסדא (כתובות ע"ה א'): קול עבה באשה הרי זה מום שנאמר כי קולך ערב (ור"ה פירושה ד"קולנית" קמ"ל).

¹ גם בהשבעות של מונטגומרי ס' 13 נמצא בסוף שו' 8: קלק (כך הוא בטבלא, ולא יותר), 9: קל קלא וכו', ואפשר שצ"ל: קלקא (שמעית), ועי' מש"כ במ"ע. LXXIII REJ. 45.
² ערוך ע' קל ה': קלנין (בארמית!).